

Gabriel Janer Manila

Invitació a la lectura

Pregó de les Festes de Sant Honorat

ALGAIDA, 2021

Col·lecció Binària · Pregons · PRE-SH-2021-0032-0262

© del text: Gabriel Janer Manila, 2021

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2021

Coberta, maquetació i disseny de la col·lecció: Bartomeu Salas Mascaró

Coordinació editorial: Bartomeu Salas Mascaró

Ajuntament d'Algaida

C/ del Rei, 6 · 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76 · 971 66 56 79

ajuntament@ajalgaida.net

premiscastellitx@ajalgaida.net

biblioteca@ajalgaida.net

www.ajalgaida.net

Queden totalment prohibides, sense l'autorització per escrit dels titulars del copyright, qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació, total o parcial, d'aquesta obra.

Gabriel Janer Manila

Invitació a la lectura

Pregó de les Festes de Sant Honorat

ALGAIDA, 2021

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

Col·lecció Binària · Pregons

PRE-SH-2021-0032-0262

Quatre imatges de la lectura del Pregó de les Festes de Sant Honorat que va tenir lloc dissabte dia 9 de gener de 2021 a la sala polivalent des Porrassar. Gabriel Janer Manila, que l'any 1990 ja havia estat el primer pregoner, va esser presentat per Maria Antònia Mulet Vich, batlessa d'Algaida. L'acte fou retransmès en directe per Títoieta Ràdio.

Invitació a la lectura

INTRODUCCIÓ

ELS LLIBRES HAN estat una part fonamental de la meua vida. Ho han estat tant per a la meua formació literària com per a la meua tasca acadèmica, primer de mestre, després de professor universitari. No sabia dir com aquell allot nascut fa vuitanta anys en una societat en què un tant per cent altíssim de la gent no sabia llegir ha esdevingut lector.

No és fàcil d'explicar com es construeix un lector. De quina manera esdevenim lectors.

He tractat de fer una llista de les principals biblioteques on he treballat o que han tingut una significació essencial per a mi: Hauria de parlar dels llibres del meu padrí Antoni Manila. Quan es va casar amb la meua padrina, l'any 1918, el rector li va dir que sabia que tenia llibres prohibits. Li va dir que n'hi duria un, el *Faust* de Goethe, el rector li va dir que aquest no era dels més perillosos. És la història d'un home que entrega l'ànima al diable a canvi de l'eterna joventut. Era del partit Socialista. Escrivia a *El Obrero Balear*, era amic de Llorenç Bisbal.

El meu padrí morí jove, als 28 anys. La padrina guardava els seus llibres. En organitzar-se l'Agrupació Socialista a Algaida, l'oncle Llorenç Manila demanà a la padrina si els volia deixar els llibres del padrí, perquè havien obert una biblioteca. La biblioteca dels socialistes d'Algaida. Era vers l'any 1931. Un escabotell d'integristes i intransigents calaren foc a aquella biblioteca. Consideraven que llegir era perillós.

Entre els llibres que hi havia a ca nostra, de la meva mare, molts pocs, els que la padrina s'havia reservat, hi havia una Bíblia. El padrí hi havia copiat una frase de l'Evangeli de Sant Joan: «Aquell que diu que està amb Ell, ha de caminar com ell caminava». De l'Evangeli segons Sant Joan.

A l'escola d'Algaida només hi havia un exemplar d'*El Quijote*, una edició del temps de la República. I la biblioteca municipal, vers l'any 1955, era un moble pintat de negre amb dues o tres dotzenes de llibres que ningú no llegia. A l'Escola Normal, on vaig estudiar de mestre, la biblioteca era prohibida, una sala on no ens deixaven entrar mai, perquè l'havia fet la República. Posteriorment, he treballat a la Biblioteca de Catalunya, a la Nacional de Madrid, a la del Centre George Pompidou, a París, a la Biblioteca de la Universitat de Frankfurt —10 milions de llibres de menys de 10 anys—, a la Biblioteca Nacional de Roma, a la Stät Bibliothek de Berlín... D'entre totes he de fer una menció especial a la biblioteca pública de Karlsruhe, la ciutat alemanya que conserva el *Breviculum* de Ramon Llull, on els seus deixebles, a començaments del segle XIV, explicaren la vida de Llull contada en imatges, d'una lluentor i uns colors extraordinaris. En una de les pàgines s'hi representa Llull a la muntanya de Randa. Em va commoure poder tenir aquell llibre entre les meves mans.

LA REALITAT, LA NOSTRA PRIMERA LECTURA

La realitat és la nostra primera lectura. Quan jo era un allot començàvem a llegir en les fulles dels arbres, en un corrent d'aigua, en les formes dels núvols, en el vol d'un ocell, en els gestos humans, pels pinars d'es Porrassar, en les esclotxes de la Roca de la Verge Maria, per les dreceres que menen a Castellitx, en les branques del Lledoner de les Set Soques, en tot allò que succeïa en el nostre entorn.

Els antics grecs creien que l'univers és un llibre escrit en un llenguatge que podem desxifrar.

En la solitud del bosc, Ramon Llull reclamava per a Blaquerna, el protagonista de la seva gran utopia, l'única companyia dels arbres i les herbes, dels ocells i les bèsties, de les aigües i els prats.

INVITACIÓ A LA LECTURA

Els sants anacoretetes del desert llegiren el pensament de Déu a les pàgines obertes del llibre de la creació. En el silenci, l'eremita, el sant, l'initiat s'allunya de les temptacions. El seu retir a la cova de la muntanya o a la cella monàstica es el senyal exterior del seu silenci¹, disposat a encarar-se amb l'univers.

Així devien fer-ho els primers eremites del puig de Randa: Arnau Desbrull, Mateu Catlar, cavallers de la noblesa que cercaven la solitud i el silenci, Antoni Cathalà i els seus altres companys d'ermitatge. Sabem que l'any 1394, l'ermità Desbrull, després de quasi trenta anys de viure a aquell indret, demanà al bisbe de Mallorca llicència per edificar una capella amb altar i campana sota la invocació de Sant Honorat. El prenen per patró perquè devers l'any 410 havia fundat un monestir en una de les quatre illes deshabitades de Lerins, la que després fou nomenada l'illa de Sant Honorat, davant la Riviera Francesa, i fou pare de molts de monjos.

«Amb molt d'encert —escriu el pare Gaspar Munar— l'ermità Desbrull escollí la part extrema del Puig, la més arrecerada dels vents de tramuntana i mestral, la que mira cap al migjorn, damunt un soberg penyal tallat a plom de prop de 450 metres d'alçària, i que és com un balcó del cel damunt la terra»² amb l'objectiu de construir aquella primera capella.

La devoció a Sant Honorat ens havia arribat amb la Conquesta catalana, com la Llengua, la Cultura del Gòtic, l'Europa de la Baixa Edat Mitjana.

Uns goigs antics de devoció popular expliciten els favors i l'ajut del sant:

Los miracles que heu obrat
la llengua no els pot contar,
lo blat feis multiplicar
en temps de necessitat.

També aigua alcançau vós
quan veis patir el sembrat [...]

1. STEINER, George. *Lenguaje y silencio*. Barcelona: Gedisa, 1990, p. 35.

2. MUNAR, Gaspar. *La muntanya dels tres santuaris*. Mallorca: L'Àngel Pastor, 1973.

GABRIEL JANER MANILA

Treis los dimonis dels cossos,
les malalties curau,
Molts de morts ressucitau,
curau sords, orbs i los coixos.

I del mar tempestuós
guardau aquell qui s'embarca...³

A través dels goigs, les necessitats i els conflictes que atordien la gent.
Llegir en les pàgines obertes del llibre del món.

Rousseau insistí en què intervingués en l'educació d'Emili, el protagonista de la seva novella pedagògica, el llibre del món, la instrucció que ofereix la realitat.

No hi ha un llibre tan instructiu, escriví a Mallorca l'arxiduc errant, fa més d'un segle, ni amb tan belles il·lustracions com la simple observació de la natura.

És millor, diria el poeta Llorenç Riber, que els nins aprenguin de llegir a les fulles dels arbres abans que en les fulles dels llibres.

I un pedagog del nostre temps —V. Sujolinski—, que ha utilitzat amb insistència aquesta metàfora, escriu que ha volgut que, abans d'obrir un llibre i llegir les síl·labes de la primera paraula, el nin llegís les pàgines del llibre més prodigiós del món: el llibre de la vida.

Però aquest és el secret i el gran valor de la lectura: després de llegir el llibre del món, després de contemplar la vida, acudim als llibres que ens ajuden a interpretar-la. Llegim els llibres per retornar a la lectura del món més savis, amb més recursos per entendre'l.

Avui tenim la certesa que la lectura d'altres llibres ens facilitarà la lectura del llibre del món, que mitjançant la lectura obrim nous espais a la intel·ligència. Espais de llibertat. Llavors, un cert tremolor de curiositat, de provocació i d'incertesa ens embriaga. La lectura de l'univers ha de precedir la lectura de la paraula escrita; però la lectura d'aquesta paraula implica la continuïtat de la lectura de l'univers. I mirarem el món d'una altra manera.

3. *Goigs antics de Sant Honorat*. Veg. MUNAR, Gaspar. *Ibidem*.

INVITACIÓ A LA LECTURA

Però encara avui, a començaments del segle XXI, llegir és un privilegi.

No hem sabut democratitzar la lectura i llegir no és un bé compartit per tots. Però, pot ser la lectura un bé compartit? O haurem de deixar-ho, com hem fet en altres camps, en el límit de la igualtat d'oportunitats? La democratització de la lectura haurà de restringir-se a la simple possibilitat de tenir un llibre a l'abast de la mà? O tal vegada podríem pensar que seran les noves tecnologies —la revolució electrònica— les que solucionaran el problema?

Però cada vegada que apareix un nou «media», pensam que reemplaçarà els que el precediren, en aquest cas: el llibre. Però sabem perfectament que en aquest territori rarament preval una lògica de substitució, sinó una lògica de complementarietat. El cinema no substituï el teatre, la televisió no ha substituït el cinema, l'ordinador no substituirà el llibre.

Hem descobert que la literatura podria esser una proposta d'amor a la vida, a la vida que tremola en les paraules, al plaer del text que et desperta, que et commou, que t'embruixa, que et torba o et fa somriure; el text que t'inquieta, que t'emociona, que et captiva, que et sorprèn i t'encanta només pel poder fascinant de les paraules. Aquest poder de la paraula és, segurament, un dels descobriments més inquietants dels homes i dels pobles que visqueren a les riberes mediterrànies. En aquest vell món que descriu *L'Odissea*, el de poeta era considerat un dels oficis més útils al poble. Alguns són comparats als déus per la seva habilitat en el cant i, gràcies a aquesta habilitat, en alguna ocasió salven la vida.

«Canta, oh Musa, la còlera d'Aquilles». Així comença la *Iliada*, el gran poema homèric. Però tots, en llegir-ho emocionats, sabem que ni existia la Musa, ni existia Aquilles, i, no obstant sabem que és una ficció. De molt enrere m'he sentit fascinat pels llibres i les històries que s'hi expliquen. Sempre he pensat que he estat escriptor perquè, quan era un nin vaig tenir a prop meu gent que sabia contar velles històries. Històries que parlaven de viatges cap a terres llunyanes, d'amors perduts, d'aventures humanes, històries cruels de la Guerra, de totes les guerres.

En un començament la literatura fou oral. Pensem en aquell home o aquella dona que arribava a la cova, quasi de nit, disposat a contar tot el que li havia succeït. Potser va aprendre a posar-hi un punt d'exageració i d'enginy, s'esforçava per contar-ho bé perquè volia que aquells que l'escoltaven revisquessin la seva peripècia. No com ell l'havia viscut, sinó com ara el contava. L'home que narra s'humanitza. També, aquell que escolta. Des de molt antic, els éssers humans s'han sentit fascinats per les representacions que els homes i les dones construeixen, tot partint de la vida. La literatura és una forma de contar la vida, d'una altra manera. Es tracta, a vegades, de vells romanços de cavallers errants, d'històries d'amor secret, de llegendes que expliquen antigues epopeies quasi quimèriques, de rondalles meravelloses i d'històries picants. La saviesa acumulada pel relat antic durant el llarg viatge ens arriba generosa i fresca a través del narrador oral, alhora que esdevé una font sempre viva d'emoció i de poesia.

També Xhèrezade, la narradora de *Les mil i una nits* viu en la mesura que és capaç de continuar la narració dels seus relats. Mai la veu que narra havia aconseguit erotitzar-se amb tanta intensitat. Les modulacions, la melodia, l'energia dels gestos, la sonoritat de les paraules, els silencis, activament fusionats en la configuració del sentit que adquireix la paraula. La veu hàbil, el somriure subtil de la jove narradora, aconsegueix implicar tot el cos en la narració. Aquest ritme no és estrany a allò que cerca obtenir de les històries que conta: el guany de viure. Perquè contar històries equival a viure. Xhèrezade viu en la mesura que és capaç de continuar la narració dels seus relats, fins a l'infinit. Durant mil i una nits. Si Xhèrezade no conservàs més contances a la memòria seria executada. I si vol continuar vivint haurà de continuar contant, nit rere nit noves històries, mentre Shariar transforma el ressentiment i l'odi inicials en amor a la vida. El secret de Xhèrezade és la capacitat d'escapar a l'execució gràcies al misteri que teixeix entorn de les històries que explica: la tensió que crea, l'èmfasi que projecta, la seva capacitat lúdica, l'enigma que gira sobre les paraules. La ficció transita per la veu. I les històries que Xhèrezade explica nit rere nit: la història d'*Aladí*, els *Viatges de Simbad, el mariner*, la història de *Farizada, la del somriure rosa*, la d'*Alí-Nur i la dolça amiga*, la d'*El mercader i el geni...* des-

prenen l'exquisida sensualitat i el plaer de viure, la fascinació pel diseg, el gust per la memòria de les coses. Els viatges del mariner Simbad ens inciten a conuiu amb la fantasia, a habitar els paisatges impossibles de la ficció. La curiositat és allò que l'incita a partir de bell nou, després de cada viatge, per retrobar la imaginació perduda, el misteri inquietant dels somnis. No és difícil trobar en els contes populars d'ambdues riberes mediterrànies la influència de la cultura àrab, algunes de les fascinacions que aquesta cultura ha exercit: el poder màgic de l'aigua, les fonts subterrànies, els pous, els tresors ocults, les herbes medicinals, les ciutats perdudes... L'imaginari d'un poble és el resultat de múltiples i diversos estímuls, a vegades arribats de llocs allunyats.

Durant segles, les narracions —faules, llegendes, contes, i les històries certes, els relats d'aventures, les cròniques de terror, ficcions tingudes per verídiques— han alimentat la imaginació de la gent i l'han estructurada en funció d'aquella saviesa antiga i noble que havien acumulat a través de la seva llarga i increïble epopeia. Hi ha a aquestes històries —per això no és estrany que hagin emocionat aquells que les escoltaven— una invitació constant a l'aventura de la intempèrie, al risc de córrer món, de cercar, més enllà de les postes de sol, l'aire fresc de la llibertat. «En Bernadet no podrà reposar ni assossegar, que l'amor de les tres taronges no vagi a cercar», diu una rondalla d'en Jordi des Recó. El repte és extraordinàriament suggestiu: la invitació a l'aventura, la incitació al viatge que condueix el protagonista lluny de l'àmbit tancat de la seguretat familiar i el projecta cap al llumeneret blau, imprevist i quimèric. El viatger es posarà en camí. Al seu retorn, portarà sempre les flors que regeneren la vida, els fruits de l'amor, les taronges que guarden el secret del temps, el misteri capaç de reconciliar els homes amb la pròpia història. Amb l'afany de generositat i independència, amb el risc de sentir-se atret per l'aventura, d'encarar-se a la por i assumir la possibilitat de perdre's i comprovar que, més enllà de les muntanyes s'amaga la por, terrible i remota. Una por que mai no sabríem si és possible vèncer en no esser per l'aventura, errant i solitària, d'aquest jove heroi.

Passa en els nostres dies un corrent de modernitat ran de la comunicació oral i la cultura que aquesta comunicació representa. En con-

tar un conte, en recitar un vell poema, en explicar una antiga història, hem de ser capaços de crear aquella màgia dels narradors anònims que sabien fer sorgir els personatges i les situacions del no res, i inventar uns altres mons; perquè la veu que narra és una veu creadora, una veu que estimula i desperta la imaginació.

LA RECEPCIÓ DEL LECTOR

I quin és l'efecte que exerceix una obra literària sobre el lector? Sabem que neix de la relació amb el seu públic i allò que la sustenta és l'experiència que d'ella tenen els lectors. Vull dir amb això que el llibre no existeix sense la recepció del lector que el recrea amb la lectura. I l'efecte poètic d'un text consisteix en la seva capacitat de generar noves lectures. Ningú llegeix un llibre de la mateixa manera. L'obra literària sorgeix en el moment que entra en contacte amb el lector i el seu significat es genera durant la lectura.

És evident que aquest diàleg entre el text literari i el lector varia a través de l'espai i el temps, perquè és una estructura dinàmica capaç de respondre als interrogants que els lectors diversos, allunyats en el temps i l'espai, hauran estat capaços de plantejar. No tinc cap dubte que segueix tenint una importància extraordinària el treball dels mediadors: bibliotecaris, professors, agents culturals, dinamitzadors, etc. Cada lector llegeix a través dels estrats successius que han creat les seves lectures anteriors: llegim sobre altres lectures preexistents. Llegim des d'altres lectures que condicionen la nostra construcció del sentit. El que importa és, sobretot, determinar la contribució de la literatura al procés de formació de l'experiència humana. La lectura —un plaer amenaçat i restringit— és capaç d'alliberar l'home d'algunes servituds i d'algunes dependències; perquè l'obliga a una nova percepció de la vida, al mateix temps que obri camins a l'experiència futura.

La literatura, en incitar-nos a exercitar la imaginació, anticipa el futur de l'home. Perquè aquesta és una porta que s'obre cap a l'alternativa, a la diversitat de respostes. D'aquesta manera participa en la construcció de la societat humana. I aquesta és la seva contribució a la vida. Si tu no has viscut unes altres vides a través dels llibres, tampoc no viuràs amb

llibertat la teva vida.

I hem de saber que les imatges sorgides de la literatura, aquelles imatges que cream en la nostra imaginació de lectors, poden ser tan provocadores com la realitat. Hi havia una vegada un rei. Va somniar que el seu fill moriria entre les urpes d'un lleó. A fi de protegir-lo, féu construir un palau i l'hi tancà per sempre. A les parets de les seves cambres hi féu pintar paisatges que representaven boscos, muntanyes, mars i deserts de tot el món amb els éssers que vivien en aquells paisatges amb la intenció d'alleugerir el seu aïllament. Va créixer i arribà a esser un home jove, enfadat de veure's desposseït de la seva llibertat. Un dia s'acostà a una d'aquelles pintures i, enrabiad, es dirigí cap a la imatge d'un animal, i aquest animal era un lleó. Va cridar: «Maleïda bèstia, per la teva culpa i per causa del somni enganyós del meu pare estic aquí. Què puc fer?» I va pegar un cop de puny a la paret, en el lloc on era dibuixat l'ull del lleó, com si volgués esclafar-lo, aquell ull. Però una llenca de fusta o de vidre, com si fos l'agulló d'una abella, una mica d'estella, -diu Isop- penetrà davall una unglà del príncep, una punta que estava ficada sota l'ull del lleó. Aquell jove aguantà el dolor, però el dit s'infectà, i llavors la mà, i arribà la febre. Pocs dies després el jove morí. La imatge del lleó —advertí Isop, set-cents anys abans de Crist— no mata menys que el lleó de veritat.

I vet ací una altra història. No sé si ens explica perquè serveix la literatura.

Això era un nin que cada dia, quan anava a escola, travessava una plaça. A aquesta plaça, tots els matins hi havia un home que contava històries. Sovint les contava tot sol, perquè ningú no acudia a escoltar-lo. I aquell nin que passava cada matí per la plaça i tornava a passar-hi els horabaixes de retorn a ca seva va créixer a poc a poc. I cada dia veia aquell home que contava històries sense que ningú vingués a escoltar-lo. Aquell nin va créixer i, un dia es va casar i tingué un fill. Travessava la plaça amb el seu fill i el narrador d'històries, tot i que havia envellit, encara contava els seus relats. Un dia decidí fer-li una pregunta. S'hi acostà i li va dir:

—Per què contes històries? Quan jo era un allot, tu contaves històries tots els dies. Per què ho fas?

Li va respondre:

—Fa molt de temps, contava històries per canviar el món.

—I per què encara contes històries, si tanmateix veus que, per moltes històries que hagi contat, el món no ha canviat?

—Avui —va respondre—, encara cont històries perquè el món no em canviï a mi.

Igualment em succeeix a mi. Escrivia per canviar el món. Ara escric perquè el món no em canviï a mi.

UN OCELL REBEL

El llibre és, com l'amor, un ocell rebel. Ho diu la música, ho diuen els contes antics, ho diuen les paraules. Ho diuen les velles cançons dels nostres pobles: «Un ocell sense ales / no pot volar», explica una antiga cançó. Les ales per volar, us ho asseguro, les donen els llibres que has llegit, els llibres que t'acompanyen sempre, els llibres que encara llegiràs. Com un ocell rebel, l'amor. Com un ocell que ningú és capaç de retenir en un puny estret, perquè l'amor, com els llibres, és fill de la llibertat.

Ramon Llull, l'escriptor fascinant i inquiet, l'equilibrista del llenguatge, diu que voldria perdre's en un mar d'amor: «Vull morir en un pèlag d'amor», escriu al *Cant de Ramon*, en una mar profunda d'amor, perquè sap que l'amor, acaba per dir al *Llibre de Blaquerna*, «és abundantós de novells pensaments». També els llibres ens procuren pensaments nous i ens ensenyen a viure, a somiar altres vides, altres realitats que, perquè ens atrevirem a somiar-les, començaren a existir.

Esser exclòs dels llibres —sentir-se exclòs de la lectura— és una tristesa immensa, una forma de soledat. Si un home o una dona no pot viure altres vides més que la seva, tampoc no podrà viure la seva.

Llegesc pel gust de llegir. Llegesc per sentir-me lliure, per saber qui som, per saber qui seré, qui no seré. Llegesc per no sentir-me sol.

Un ocell rebel, el llibre, que aixeca el vol cada vegada que un lector decideix perdre's entre les seves pàgines.

